

**«Æ SKJØNNE ITJ, Æ VÅKNE OPP KVAR DAG Å
VIL BLI NÅ NYTT Æ»**

OM UNGDOMS VALG OG SKOLENS RÅDGIVNING

Skolelederkonferansen Ledelse og kvalitet i skolen

Hell 5. februar 2015

Trond Buland, NTNU PLU

- * Evaluering av skolens rådgivning i Norge, 2009-2011, SINTEF
  - * http://www.udir.no/Upload/Rapporter/2011/5/Sluttrapport_radgivning.pdf?epslanguage=no
- * Evaluering av skolens rådgivning i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag, 2013-1014, NTNU, IRIS, SINTEF
  - * <http://www.ntfk.no/Nyheter/Documents/Rapport%20Skolens%20radgivning.pdf>
- * Studie av rådgivers opplevelse av egen rolle og arbeidsoppgaver, 2014. SINTEF, IRIS, NTNU
  - * <https://www.utdanningsforbundet.no/upload/Endelig%20rapport%20r%c3%a5dgiverrollen%20UDF.pdf>

Utgangspunktet: utfordringer for skolens rådgivning i dagens skole

- * Høyt **frfall** i videregående opplæring
  - * Ca 30 % fullfører ikkje i løpet av 5 år – feilvalg en viktig forklaring
- * Høyt **frfall** i høyere utdanning – feilvalg en del av forklaringen
- * Mye **omvalg** i videregående skole, også pga av feilvalg
- * **Kunnskapsgap**; både elver og lærere har begrensede kunnskaper om et komplekst arbeidsliv
- * Dårlig **samsvar** mellom arbeidslivets/samfunnets **behov** og unges valg
  - * For få velger fag- og yrkesopplæring – noen bransjer og fag savner søkere
- * **Kjønnsdelt** arbeidsmarked – mye tradisjonelle val
- * «Feilvalg» gir dårligere læringsmiljø og læringsresultater – bevisste valg gir **motivasjon**
- * Heterogen elevgruppe – **ulike utfordringer**; «Sorteringsskolen» er borte/ Økende andel unge med psyko-sosiale problemer, flere ”tunge” diagnoser/mobbing etc
- * Kritikk mot rådgivningen fra ulike hold: Næringsliv, elever, politikere, presse – elendighetsbeskrivelse?

Det å velge

- * Elevene opplever generelt at valg av videre skolegang/utdanning er både viktig og vanskelig
  - * «Et avgjørende valg for resten av livet!»
- * Spesielt valget av VGS oppleves som avgjørende
- * Studiespesialisering
  - * Blir sett på som en god løsning
  - * For å holde mulighetene åpne?
  - * For å slippe å velge?
  - * Blir anbefalt i samfunnet
  - * Fordommer mot yrkesfag

Studieforberedende – et lett valg, et rett valg?

- * «Verken elevene eller rådgiverne har nødvendig kompetanse til å se helheten i elvenes egenskaper og evner. Og det er nok noen fordommer mot yrkesfag her også... 'Du har så svake karakterer at du må gå på TIP', det er det verste vi hører... og det skjer nok litt for ofte i skolene her også?» Bedriftsrep.
- * «Jeg fikk høre det at jeg hadde gode karakterer og da var det lurt av meg å ta studiespesialisering, så jeg følte ikke at jeg ble introdusert til helse og sosial for eksempel, fordi det kunne jeg bare overse, fordi jeg måtte utnytte potensialet mitt. Da fikk jeg høre at jeg fikk studiekompetanse slik at jeg kunne gå på universitetet. Jeg synes at det var veldig greit, jeg angrer ikke på at jeg tok studiespesialiserende, men jeg synes det var litt synd at jeg ikke ble introdusert for andre linjer, bare på grunnlag av karakterer.» Elev vgs
- * «Men da sa de jo til oss, at hvis du er usikker så bare gå studiespesialisering. Men for meg så ble det jo veldig, veldig vanskelig. For jeg var kjempelei av skole siste året på ungdomsskolen, så for meg så fungerte ikke det så veldig bra da. Så det å begynne på for eksempel helse og oppvekstfag, som det heter nå. Det var jo mye, mye lettere. Det var ikke så mye tung teori og det handlet litt mer om det som jeg interesserte meg for da.» Elev vgs
- * «Alle sa jeg skulle gå stud. Spes: Lærerne sa det, mor og far sa det, rådgiver sa det, sjøl rektor sa det!» Elev vgs

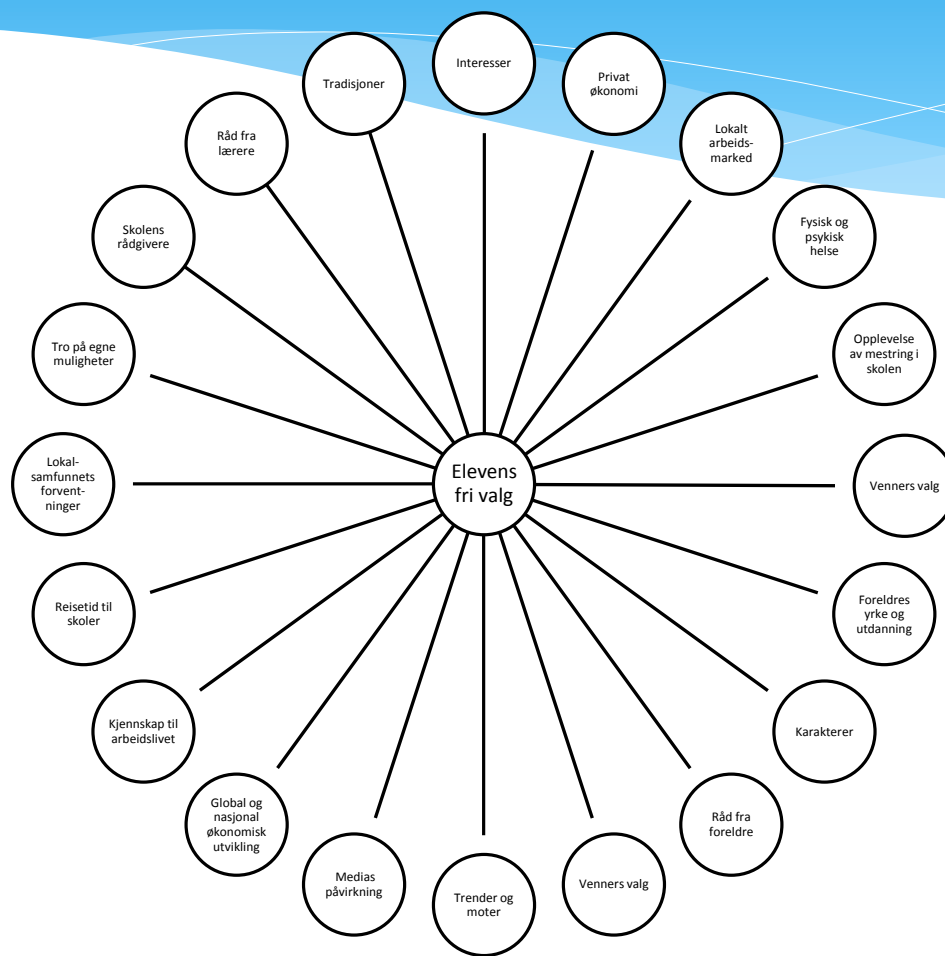

Det ensomme valget?

- * Rådgivere, elever og foreldre er enige om at det er viktig at eleven gjør sitt eget valg; «*velge sjøl*» er idealet!
- * Det er konsensus om at valgmulighetene er mange; «*alt er mulig, det er opp til deg*»
- * Det sjølstendige valget kan lett bli et ensomt valg? «*Du velger sjøl*» blir lett til «*du velger alene*»
- * Hvordan kan dette i stedet bli til «*velge sammen*»; der de individuelle valgene settes inn i en kontekst – dialogbaserte valg?

Frie valg? Er valgfrihet alltid det samme som frihet?

Redsel for å gi råd som blir hørt?

- * Både elever og rådgivere har internalisert en ideologi om frie valg, og at alt er mulig – konstruksjon av egen biografi, uavhengig av tradisjoner og bånd?
- * Valg ikke lenger motivert av tradisjon og/eller materielle hensyn
- * Å gjøre frie valg har blitt en sentral del av unges selvforståelse; «*jeg velger uavhengig av andre*»
- * Den komplekse virkelighet som ligger bak individets frie valg blir ikke synlig, føringene blir usynlige?
- * Blir noen rådgivere redd for å utfordre, for gi realistiske råd? Redd for å påvirke, redd for å rote med individets fri valg?

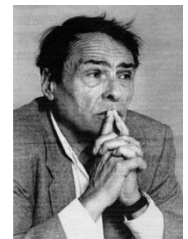

«Alt er mulig» - Postindustriell eller tradisjonell?

- * Rådgivningen og ungdommen i spennet mellom ideologien om de frie valg, de fritt velgende individer som selvstendig «konstruerer sin biografi», følger sin drøm og realiserer seg sjøl, og en virkelighet der mange velger som man har valgt før?

*«I come from down in the valley,
Where mister when you're young
They bring you up to do like your
Daddy done» Bruce Springsteen: The River*

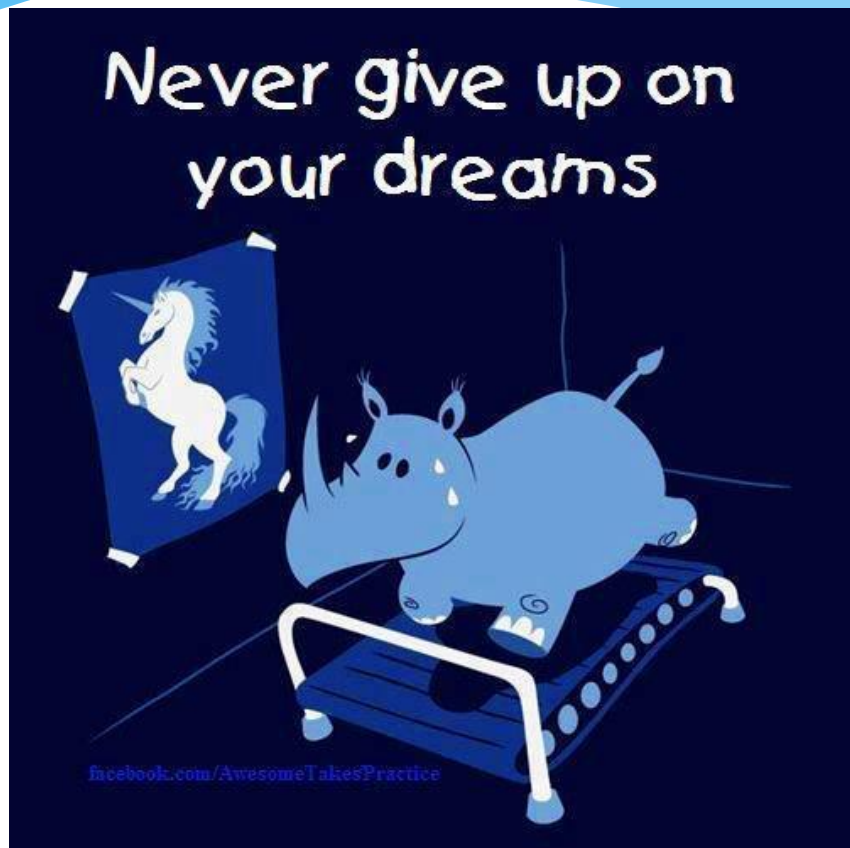
- * Mellom Giddens og Bourdieu?

Rett til å utfordre de frie valg?

- * Rådgiverne definerer sin egen rolle innenfor dette ideologiske paradigmet
  - * De som skal støtte elevenes frie, egne valg, i samsvar med deres egne interesser – *”Vi skal ikke gi råd!”*
- * Samtidig bidrar samfunn og skole til å reprodusere sosiale ulikheter, også m.h.t. valg av utdanning og yrke?
- * Og dermed skapes frustrerte unge som ikke klarer å leve opp til sine egne urealistiske(?) valg?

Følg drømmen, for enhver pris?

- * «Alt er mulig, det er ditt valg!»
- * Alltid støtte elevens valg, eller hjelpe eleven å velge bedre?
- * Det sjølstendige valg, blir lett til et ensomt valg?
- * Velge alene eller velge sammen?
- * Trenger bedre nettverk for valg: elev, lærer, rådgiver, foreldre?

Skolens rådgivning - Ikke så ille som noen vil ha det til?

- * Det blir stadig bedre:
  - * Kompetanse i framgang
  - * Nettverk/samarbeidsrelasjoner blir bedre
  - * Utdanningsvalg/PTF bidrar positivt
  - * Arbeidsdeling/involvering i skolene – på vei mot «hele skolens oppgave»
- * ... men kan fortsatt bli bedre!
  - * US trenger et kompetanseløft
  - * Kompetanse for flere enn rådgivere
  - * Mer bevisst arbeidsdeling – **hele skolens ansvar**
  - * Flere møteplasser, mer stabile nettverk
  - * Utdanningsvalg trenger et kollektivt løft
  - * Store ulikheter mellom skoler
- * Store forskjeller mellomskoler – strekk i laget
- * Skoleledere må bli en tydeligere deltaker i arbeidet – skoleeiere må på banen

Sidespor eller hovedspor – ”hva er god rådgivning”

- * Er det å hjelpe elevene med Det Ene Gode Valget, eller er det å gi elevene en *Grunnleggende valgkompetanse*? - CMS
- * En sett grunnleggende ferdigheter i det å gjøre valg, som elevene vil ha nytte av i livslangt perspektiv

*”Målet for opplæringa er å ruste barn, unge og vaksne til å **møte livsens oppgåver og meistre utfordringar** saman med andre. Ho skal gi kvar elev **kompetanse til å ta hand om seg sjølv og sitt liv**, og samtidig overskott og vilje til å vere andre til hjelp... Opplæringa må både gi tilgjenge til dagens arbeids- og samfunnsliv og **kompetanse til å meistre skiftande omgivnader og ei ukjend framtid**. Ho må derfor tilføre haldningar og kunnskapar som kan vare livet ut, og leggje fundamentet for den **nye dugleik som trengst når samfunnet endrar seg raskt**. Ho må lære dei unge å **sjå framover** og øve evna til å velje med fornuft. ”*

Rådgiving i undervisningen –inn på sporet?

- * Faget Utdanningsvalg er på plass i alle skoler
- * ... men praktiseres og vurderes svært forskjellig
- * Fra nyttig og utviklende til «tullefag» eller «da hadde vi norsk»
- * Tendens til at faget taper i konkurranse med «viktige fag»
- * Utfordring at lærere uten kompetanse underviser i faget
- * Prosjekt til fordypning fungerer bra, men ikke nødvendigvis som valgforberedende – *spesialisering* eller *smakebit*?
  - * Elever på stud.spes: «Vi vil også ha PTF!»
- * Valg og yrke er i liten grad tema i andre fag
- * Unntatt yrkesfag; integrert del av undervisningen
- * Skal noe skje, krever det bedre systemer og bevisst ledelse

Rådgivning er relevant...

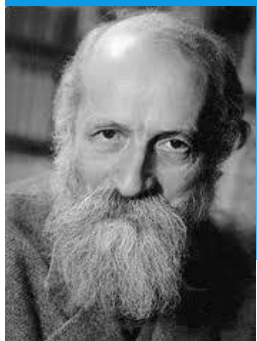
- ... eller på siden av det som egentlig er viktig?
- Hvor blir det av karriereveiledning i en skole preget av timetelling og sterkt fokus på grunnleggende ferdigheter?
- Blir rådgivning og rådgiver opplevd som *en tidstyv*?

Rådgivning: Sidespor eller hovedspor?

- * Rådgivning eksisterer i mange skoler fortsatt som en aktivitet på siden av det som «egentlig er viktig»
- * Tilgang til elever en sentral barriere for arbeidet
- * Lærere gir nødvendig fra seg tid (og bruker gjerne Utdanningsvalg til «viktigere ting»)
- * Rådgiver/rådgivning oppleves som en tidstyv
- * Rådgivning må inn i skolens hovedspor, som en læringsaktivitet på linje med andre fag – leder er sentral!
- * Skal gi elever grunnleggende kompetanse i et livslangt perspektiv – en sentral oppgave for hele skolen
- * God rådgivning handler (også) om system og ledelse

”All real living is meeting” sa Martin Buber...

- * Og all god skole handler om gode møter
  - * Mellom lærer og elev, mellom lærere, mellom ulike skoleslag, mellom skole og samfunnet rundt
- * Gode valg handler om læring
- * Utvikling av god rådgiving handler om læring
- * Møter skaper læring, møter skaper utvikling
- * Noen må skape rom for de gode møtene
- * «Du er ikke dyktig hvis du ikke kan bruke dyktigheten din til å gjøre andre dyktige!” Nils Arne Eggen

Takk for oppmerksomheten!

Trond Buland

NTNU Program for lærerutdanning (PLU)

Epost: trond.buland@plu.ntnu.no

Tlf.: 73590419

- * Buland, T. , I.H. Mathiesen & S. Mordal: «Æ skjønne itj, æ våkne opp kvar dag å vil bli nå nytt æ» – *Skolens rådgivning i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag*, NTNU PLU 2014
- * Mordal, S., T. Buland & I.H. Mathiesen: *Rådgiverrollen - mellom tidstyv og grunnleggende ferdighet*, SINTEF 2015
- * Mathiesen, I.H., S. Mordal & T: Buland: «En rådgiverrolle i krysspress? Lokal variasjon og konsekvenser for rådgivningen i skolen» i *Sosiologi i dag* nr. 4/2014